

Karakteristike podruštvljavanja zemljišta u Vojvodini sa posebnim osvrtom na faktore podruštvljavanja

Dr Melanija Jevđović

KARAKTERISTIKE PODRUŠTVLJAVANJA ZEMLJIŠTA

Prevazilaženje sitnoseljačke proizvodnje, koja je preovlađivala u poljoprivrednoj proizvodnji u našoj zemlji pa i u Vojvodini, problem je koji je trebalo rešavati odmah posle izvođenja socijalističke revolucije u našoj zemlji. Rešavanje ovoga problema nametalo se kako sa aspekta razvitka proizvodnih snaga, tako i sa aspekta razvitka proizvodnih odnosa. Još je Marks ukazivao na to, da je sitnoseljačka proizvodnja velika prepreka za razvitak proizvodnih snaga.

»Po svojoj prirodi parcelna svojina isključuje razvitak društvenih proizvodnih snaga rada, društvene oblike rada, društvenu koncentraciju kapitala, stočarstvo u velikim razmerama, progresivnu primenu nauke«.¹

Dosledno sprovodeći Marksovu nauku u uslovima našeg društveno-ekonomskog razvitka bilo je nužno naći odgovarajuće puteve i načine prevazilaženja sitnoseljačke poljoprivredne proizvodnje radi stvaranja uslova za krupnu robnu proizvodnju u poljoprivredi. U iznalaženju tih puteva morala se imati u vidu činjenica da se u odnosu na sitnog i srednjeg seljaka ne može primenjivati vanekonomska prinuda, jer bi dovela do poremećaja koji bi ozbiljno ugrozili daljnju izgradnju socijalizma, a bila bi i u suprotnosti sa osnovnim postavkama marksističke nauke.

Marks, Engels i Lenjin posebno su upozoravali da se u odnosu na sitnog i srednjeg seljaka ne treba vršiti vanekonomska prinuda kada proletarijat bude osvojio vlast. Engels je u svome delu: »Seljačko pitanje u Nemačkoj i Francuskoj« pisao:

»...onda kada budemo u posedu državne vlasti nećemo moći ni da mislimo na to da sitne seljake eksproprišemo (svejedno da li sa oštetom ili bez oštete), kao što ćemo to morati da učinimo sa krupnim veleposednicima. Naš zadatak u odnosu na sitnog seljaka sastoji se pre svega u tome

¹ Marks, **Kapital**, knjiga III, Kultura, Beograd, 1948. god., str. 699.

da njegovo privatno gazdinstvo, privatni posed, prevedemo na zadružni, ali ne silom nego pomoću primera i pružanja društvene pomoći za tu svrhu. A tada ćemo, svakako imati dovoljno sredstava da sitnog seljaku stavimo u izgled preimućstva koja mu već sada moraju biti jasna.

Mi stojimo odlučno na strani sitnog seljaka, mi ćemo preduzeti sve što god bude ikako moguće da njegovu sudbinu učinimo snošljivom, da mu olakšamo prelaz u zadrugu, ako se on za to odluči i čak da mu omogućimo, ako ne bude odmah mogao da stvori odluku, da na svojoj parceli dobije produžni rok za razmišljanje.²

O štetnosti primene prinude u odnosu na sitnog i srednjeg seljaka pisao je i Lenjin.

»Nasilje u odnosu prema sitnom i srednjem seljaku predstavlja samo po sebi najveću štetu... Ovde nema onog vrha koji bi se mogao odseći, a da se ostavi ceo temelj, cela zgrada. Onog vrha, koji su u gradu predstavljali kapitalisti ovde nema. Operisati ovde nasiljem, znači upropastiti ovde celu stvar... Ništa nije gluplje nego sama pomisao o nasilju u oblasti ekonomskih odnosa srednjih seljaka«.³

U našoj zemlji posle izvođenja revolucije nije izvršena nacionalizacija zemlje, jer bi to bila mera koju seljak ne bi prihvatio. Pored toga, i sama nacionalizacija u uslovima kada nije bilo dovoljno sredstava za proizvodnju ne bi rešila problem povećanja poljoprivredne proizvodnje, kao i njenog podruštvljavanja. Na to nam ukazuje i iskustvo SSSR-a, gde se i posle izvršene nacionalizacije dugi niz godina zadržala sitnoseljačka poljoprivredna proizvodnja.

Iskustvo Sovjetskog Saveza i nekih socijalističkih zemalja, ukazalo je, takođe, do kakvih štetnih posledica može dovesti prinuda u odnosu na sitnog i srednjeg seljaka. Delimično je i naše iskustvo u formiranju seljačkih radnih zadruga, u periodu kada za njihovo formiranje nije bilo materijalnih preduslova, ukazalo da se sa prinudom, a bez materijalnih preduslova, ne mogu postići zadovoljavajući rezultati.

U uslovima našeg društveno-ekonomskog razvitka za prevazilaženje sitnoseljačke proizvodnje pronalazeni su putevi koji bi odgovarali specifičnostima našeg ekonomskog razvitka i osnovnim postavkama marksističkog učenja. Ti su putevi u osnovi bili: uključivanje individualnih poljoprivrednih proizvođača u društvenu poljoprivrednu proizvodnju putem raznovrsnih oblika kooperacije individualnih i društvenih gazdinstava, pri čemu se nisu menjali svojinski odnosi nad zemljom, i postepeno podruštvljavanje zemljišta i izmena svojinskih odnosa koje je omogućavao naš društveno-ekonomski razvitak.

Proces podruštvljavanja zemljišta u Vojvodini može se podeliti na dva perioda: na period u kome se izmena svojinskih odnosa i podruštvljavanje zemljišta odvijalo kroz sprovođenje Odluka AVNOJ-a o konfiskaciji imovine narodnih neprijatelja, Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji i Zakona o poljoprivrednom zemljišnom fondu opšte narodne imovine, i na period u kome se podruštvljavanje vršilo bez elemenata prinude, već na osnovama ekonomsko-socijalnih promena na selu, pri čemu dominira podruštvljavanje zemljišta kupovinom od strane društvenih poljoprivrednih gazdinstava.

² Engels, *Izabrana dela*, knjiga II, Kultura, Beograd, 1950. god., str. 423—425.

³ Lenjin, *Izabrana dela*, knjiga XIII, Kultura, Beograd, 1960. god., str. 120—121.

U prvom periodu, na bazi sprovođenja navedenih zakonskih mera stvoreni su uslovi za konstituisanje društvenog sektora poljoprivrede. Društveni sektor u poljoprivredi Vojvodine konstituisao se na 341.700 hektara. Sprovođenje ovih mera dovelo je do promena u posedovnoj strukturi individualnog sektora, što je imalo određeni značaj kako za međuseljačke odnose, tako i za ekonomske odnose između društvenog i individualnog sektora u poljoprivredi.

Nestalo je krupnih posednika, a ostala su sitna i srednja individualna gazdinstva, na kojima uglavnom obrađuju zemlju domaćinstva svojim radom. Ovim su likvidirani kapitalistički odnosi u poljoprivredi pa su zbog toga ovo bile i značajne revolucionarne mere za izmenu proizvodnih odnosa na selu.

Posedovna struktura koja je uspostavljena sprovođenjem navedenih agrarnopolitičkih mera uslovljavala je i odgovarajući prilaz podruštvljavanju zemljišta. Dok je u uslovima postojanja krupnog poseda bilo moguće preduzimati i administrativne mere, radi izmene svojinskih odnosa, sa uspostavljanjem posedovne strukture u kojoj postoje samo srednja i sitna seljačka gazdinstva, nije više bilo mesta bilo kakvim prinudnim merama radi izmene svojinskih odnosa. Izmena svojinskih odnosa mogla se vršiti samo na osnovama, koje su omogućavale društveno-ekonomske promene na selu, a koje su proisticale iz našeg društveno-ekonomskog razvitka.

Iz individualne u društvenu svojinu u ovom periodu prešlo je 165.410 hektara obradivih površina, od čega 87,76% kupovinom. Kupovina zemljišta predstavljala je osnovni vid podruštvljavanja zemljišta u ovome periodu.

Tabela 1

Kupovina zemljišta u periodu 1957—1965.⁴

Godina	P o v r š i n a	
	ha	%
1957.	695	0,5
1958.	1.828	1,2
1959.	5.445	3,7
1960.	8.969	6,2
1961.	4.832	3,2
1962.	20.069	13,8
1963.	65.915	45,5
1964.	28.190	19,5
1965.	9.221	6,3

Podruštvljavanje zemljišta kroz sve oblike doprinelo je da su društvena poljoprivredna gazdinstva u 1965. godini imala na području Vojvodine 691.592 hektara ukupnih,* odnosno 597.927 hektara poljoprivrednih površina.

Ovako konstituisan zemljišni fond društvenih poljoprivrednih gazdinstava predstavlja značajnu osnovu za dalji uticaj društvenog sektora na rekonstrukciju poljoprivrede i povećanje poljoprivredne proizvodnje.

⁴ Podaci: za 1957. i 1958. procena je izvršena na bazi odobrenih kredita za kupovinu zemljišta; za period 1959—1964. korišćeni su statistički godišnjaci Jugoslavije, a za 1965. interna dokumentacija Saveznog zavoda za statistiku.

* Nije obuhvaćen društveni zakup zemlje koji je u 1965. god. iznosio 34.938 hektara.

Tabela 2

Površine društvenih poljoprivrednih gazdinstava u 1965.

Vrsta gazdinstva	Ukupna površina ha	%
Poljoprivredna dobra i kombinati	314.837	45,5
Seljačke radne zadruge	25.474	3,7
Zemljoradničke zadruge	263.902	38,2
Ostale poljoprivredne organizacije	87.379	12,6

FAKTORI PODRUŠTVLJAVANJA ZEMLJIŠTA

Na podruštvljavanje zemljišta utiče veliki broj faktora, koji se ispoljavaju kao pozitivni ili kao negativni u odnosu na podruštvljavanje zemljišta. Upoznavanje faktora podruštvljavanja od velikog je značaja, jer se jedino pod tim uslovima mogu iznaći najcelishodniji načini prevazilaženja smetnji koje predstavlja parcelna svojina u unapređenju poljoprivrede.

Kao faktori podruštvljavanja ispoljavaju se ekonomsko-socijalne promene, koje se odvijaju na individualnim gazdinstvima, zatim ekonomski odnosi koji se uspostavljaju između individualnih i društvenih gazdinstava putem kooperacije, zakupa i kupovine zemljišta od strane društvenih gazdinstava.

METOD IZUČAVANJA FAKTORA

Za otkrivanje i izučavanje faktora podruštvljavanja zemljišta veoma su podesne korelaciona i regresiona metoda, pa su usled toga ove metode uglavnom i primenjivane.

U primeni korelacione metode korišćene su jednostavna, parcijalna i višestruka korelacija.

Putem jednostavnih korelacija proučavana je pojedinačno zavisnost podruštvljavanja zemljišta i faktora podruštvljavanja. Koeficijentima korelacije utvrđivan je karakter zavisnosti, tj. da li je zavisnost pozitivna ili negativna, dok je putem indeksa korelacije kvadratne i kubne parabole utvrđivan stepen zavisnosti ukoliko je zavisnost krivolinijska, a ukoliko je zavisnost linearna koeficijent korelacije je korišćen i za utvrđivanje stepena intenziteta zavisnosti.

Parcijalne korelacije korišćene su za proveravanje ispoljene zavisnosti. Putem korelacije utvrđivano je da li se za ispoljenu zavisnost duguje sadejstvu drugih faktora. Ovakvo proučavanje bilo je potrebno radi potpunijeg sagledavanja uticaja pojedinih faktora na podruštvljavanje zemljišta, a takođe, i za sagledavanje značaja drugih faktora za ispoljavanje ispitivanog faktora.

Višestruka korelacija korišćena je za proučavanje zavisnosti podruštvljavanja zemljišta od zajedničkog dejstva najvažnijih faktora. Ova zavisnost je iskazivana koeficijentom višestruke korelacije.

Ocena pouzdanosti iskazanih korelacija vršena je testiranjem koeficijenta i indeksa korelacije.

Tabela 3

Pokazatelji korelacije između podruštvljavanja zemljišta i pojedinih faktora podruštvljavanja

F a k t o r	Koeficijent korelacije	Index korelacije	
		kvadratne parabole	kubne parabole
Aktivno stanovništvo zaposleno van sopstvenog gazdinstva	0,39372	0,49346	0,34397
Individualna gazdinstva sa poljoprivrednim domaćinstvima	-0,45468	0,53549	0,00000
Individualna gazdinstva sa mešovitim domaćinstvima	0,32529	0,33124	0,00000
Individualna gazdinstva sa nepoljoprivrednim domaćinstvima	0,34563	0,40224	0,41800
Individualna gazdinstva sa domaćinstvima bez aktivne radne snage	0,14368	0,22285	0,21676
Individualna gazdinstva bez poljoprivredne radne snage	0,34086	0,38762	0,34039
Individualna gazdinstva samodovoljna u radnoj snazi	0,02576	0,08755	0,00000
Individualna gazdinstva suficitna u radnoj snazi	-0,02930	0,07649	0,00000
Veličina poseda individualnih gazdinstava	-0,10803	0,39910	0,00000
Individualna gazdinstva bez radne stoke	0,22160	0,37494	0,00000
Individualna gazdinstva samodovoljna u radnoj stoci	-0,19737	0,38929	0,00000
Individualna gazdinstva bez plugova	0,16474	0,16593	0,00000
Tržišnost proizvodnje individualnih gazdinstava	-0,15555	0,23519	0,23399
Obradive površine po poljoprivredniku	0,13549	0,14648	0,00000
Dohodak po poljoprivredniku iz individualne poljoprivrede	0,00353	0,29010	0,00000
Stanovništvo rođeno van Vojvodine	0,43250	0,44531	0,44615
Stanovništvo rođeno u Vojvodini van mesta u kome sad živi	-0,19727	0,20794	0,18599
Stanovništvo nacionalnih manjina	-0,17360	0,23880	0,30337
Individualna gazdinstva koja uzimaju stoku u najam	-0,00394	0,14427	0,00000
Individualna gazdinstva koja uzimaju zemlju u zakup	-0,22550	0,24654	0,19762
Individualna gazdinstva koja kupuju zemlju	-0,30032	0,32954	0,00000
Učešće obradivih površina individualnih vlasnika pooranih u kooperaciji	0,27398	0,30993	0,37103
Individualna gazdinstva koja kooperiraju na preko 50% svojih površina	0,40136	0,53541	0,55969
Broj kooperanata koji kooperiraju u višegodišnjoj kooperaciji	0,15082	0,19364	0,19378
Društveni zakup zemljišta	0,72467	0,72819	0,75129
Cena zemlje	-0,13219	0,15856	0,15230
Rasprostranjenost društvenog sektora u poljoprivredi	0,35045	0,45678	0,49517
Akumulativnost poljoprivrednih organizacija	0,02530	0,27251	0,30884
Kredit	0,49328	0,50284	0,61519

U primeni regresione metode korišćene su regresione jednačine prvog, drugog i višeg stepena, regresioni koeficijenti i grafički prikaz regresionih jednačina.

Izbor najprilagođenije teoretske linije podruštvljavanja vršen je na osnovu standardne greške regresije i rezidijumskih varijansi. Za najprilagođeniju regresionu liniju uzimana je ona koja ima najmanju rezidijumsku varijansu i najmanju standardnu grešku regresije.

Pored grafičkog prikaza najprilagođenije regresione linije dat je i grafički prikaz linearne regresije, radi sagledavanja prosečne stope podruštvljavanja pod dejstvom odgovarajućeg faktora.

Ovako primenjena metoda omogućila je i otkrivanje teoretske zakonomernosti u dejstvu ispitivanih faktora na podruštvljavanje zemljišta.

REZULTATI ISTRAZIVANJA

Zavisnost između pojedinih faktora i podruštvljavanja zemljišta ispoljila se na sledeći način:

1. Zapošljavanje stanovništva van sopstvenog gazdinstva ispoljava se kao pozitivan faktor podruštvljavanja. U periodu 1953—1960. godine na teritoriji Vojvodine sa sela se zaposlilo van gazdinstva 142.000 lica. Od ukupnog broja aktivnih stanovnika na individualnim gazdinstvima u 1960. godini bilo je, prema popisu poljoprivrede, 22,18% zaposleno van gazdinstva, a po područjima opština ono se kretalo od 11,1% do 39,2% (Kartogram 1).

Zapošljavanjem stanovništva van gazdinstva, uglavnom, mlađeg stanovništva, izmenila se starosna struktura poljoprivrednika. Na gazdinstvima je većinom ostalo da radi stanovništvo starijih godina.

Najviše stanovništva se zapošljava iz gazdinstava sa malim posedom, s obzirom, da mali posed ne omogućuje domaćinstvima sa većim brojem članova povoljne uslove za normalnu egzistenciju. Ovo su, uglavnom, gazdinstva koja ne raspolazu radnom stokom ni oruđima za rad. Na područjima opština, na kojima ima više stanovništva zaposlenog van sopstvenog gazdinstva, manja je prosečna veličina poseda individualnih gazdinstava, a veće je učešće gazdinstava bez radne snage i bez plugova.

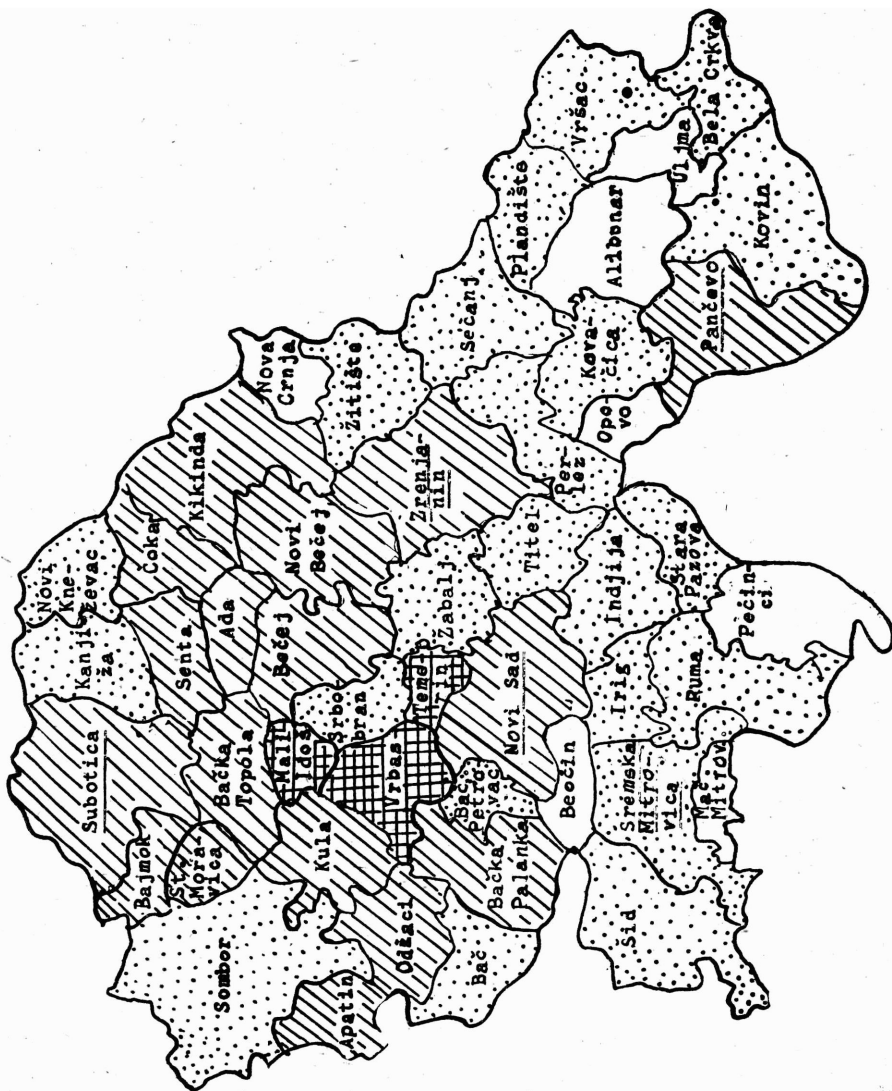
Tabela 4

Zaposlenost stanovništva van gazdinstva i obezbeđenost gazdinstava radnom stokom i plugovima po područjima opština

Procenat aktivnog stanovništva zaposlen van sopstvenog gazdinstva	Prosečna veličina poseda (u ha)	Procenat gazdinstava	
		bez radne stoke	bez pugova
Do 15,0	4,23	40,7	44,5
15,1 — 23,0	3,55	53,5	51,2
23,1 — 31,0	2,96	59,6	57,1
Preko 31,1	2,44	69,3	65,3

Zapošljavanje stanovništva van sopstvenog gazdinstva uslovljavalo je ekonomsko-socijalne promene u velikom broju individualnih gazdinstava. Te promene se manifestuju u stalnom povećavanju individualnih gazdinstava sa mešovitim, nepoljoprivrednim i domaćinstvima bez aktivne radne snage.

KARTOGRAM 1 — OPŠTINE PREMA UČESĆU ZAPOSLENIH VAN GAZDINSTVA U UKUPNO AKTIVNOM STANOVNIŠTVU

Od aktivnog stanovništva
% zaposlen van sopstve-
nog gazdinstva

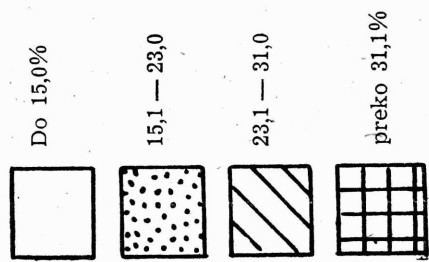

Tabela 5

Uticaj zapošljavanja stanovništva van gazdinstva na promenu socijalne strukture domaćinstava individualnih gazdinstava po područjima opština

Procenat aktivnog stanovništva zaposlen van sopstvenog gazdinstva	Ukupan broj gazdinstava = 100%			
	Poljoprivredna	Mešovita	Nepoljoprivredna	Bez radne snage
Do 15,0	69,9	19,9	5,7	4,5
15,1 — 23,0	62,0	24,9	8,8	4,3
23,1 — 31,0	55,5	29,4	10,8	4,3
Preko 31,1	46,7	32,9	15,9	4,5

Zapošljavanje stanovništva van gazdinstva uslovljava i izmenu strukture dohotka pojedinih domaćinstava, jer se povećavaju primanja iz zaposlenja van gazdinstva. Povećava se kontakt seoskih domaćinstava sa gradom, što uslovljava promenu načina života seoskog stanovništva, njegove svesti i shvaćanja, načina privređivanja i konačno promenu odnosa prema vlasništvu nad zemljom.

Prema koeficijentu linearne regresije, povećanje učešća zaposlenog stanovništva van gazdinstva u ukupnom broju aktivnog stanovništva za jedan procenat, utiče na prelaz zemljišta u društvenu svojinu za 0,34507% od obradivih površina individualnih vlasnika.

Najprilagođenija regresiona linija odnosima podruštvljavanja zemljišta i zapošljavanja aktivnog stanovništva van gazdinstva je kvadratna parabola i ona ispoljava teoretsku zakonitost da se sa povećanjem broja zaposlenog stanovništva van gazdinstva povećava i podruštvljavanje zemljišta (Grafikon 1).

2. Kao neposredna posledica zapošljavanja seoskog stanovništva van sopstvenog gazdinstva odvijaju se socijalne promene u strukturi domaćinstva. Smanjuje se broj poljoprivrednih, a povećava broj mešovitih, nepoljoprivrednih i domaćinstava bez radne snage. Svaka od ovih kategorija ima različit odnos prema korišćenju zemljišta i prema vlasništvu nad zemljom. Kategorijama, kao što su poljoprivredna i neka mešovita domaćinstva, zemlja i bavljenje poljoprivredom je neophodan uslov za egzistenciju; nepoljoprivrednim i nekim mešovitim, zemlja prestaje da bude neophodan uslov za egzistenciju i ona počinju da se postepeno odvajaju od zemlje, u početku kao objekta privređivanja, a zatim i od vlasništva nad zemljom. Svakako, da su ekonomski uslovi, u kojima se pojedine kategorije domaćinstava nalaze, podloga za njihov stav u odnosu na korišćenje zemljišta i vlasništvo nad zemljom. Domaćinstva kojima osnovni prihod potiče od zemlje, ne mogu zemlju otuđivati, dok ona domaćinstva kojima prihod od zemlje postaje dopunski prihod mogu ići i na otuđivanje zemlje. Međutim, za podruštvljavanje zemljišta nije jedino važno, da li neka domaćinstva otuđuju zemlju, već je takođe važno kakav stav imaju i prema kupovini zemlje, jer kupovina zemlje od strane nekih domaćinstava dovodi do reprodukcije privatne svojine nad zemljom, čime se usporava i umanjuje mogućnost podruštvljavanja zemljišta. Neka domaćinstva kupuju zemlju i pored toga što imaju zaposlene članove van sopstvenog gazdinstva,

s obzirom, da zaposlenjem van gazdinstva nije rešen problem viška radne snage. U takvim gazdinstvima se čak i prihod od zaposlenja van gazdinstva koristi za kupovinu zemlje.

Prema popisu poljoprivrede iz 1960. godine, na teritoriji Vojvodine bila je sledeća struktura individualnih gazdinstava prema socijalnom sastavu domaćinstava:

Tabela 6

Vrsta domaćinstva	G a z d i n s t a v a	
	broj	%
Poljoprivredna	183.052	59,42
Mešovita	82.020	26,63
Nepoljoprivredna	29.691	9,64
Bez aktivnih članova	13.281	4,31

Distribucija pojedinih kategorija individualnih gazdinstava po teritorijama opština pokazuje, da je u prigradskim opštinama i opštinama gde je industrija više razvijena, više gazdinstava sa nepoljoprivrednim i mešovitim domaćinstvima, kao u opštinama Vrbas, Kula, Temerin, gde procenat gazdinstava sa poljoprivrednim domaćinstvima iznosi od 44,0 do 49,9%. Međutim, u opštinama koje su udaljenije od gradova, kao što je Nova Crnja, Uljma, Opo-vo, procenat gazdinstava sa poljoprivrednim domaćinstvima je daleko veći i iznosi od 69,2 do 73,7%, pa je poljoprivreda u ovim opštinama još uvek osnovna privredna grana (Kartogram 2).

Pored uticaja blizine gradskog područja, na izmenu strukture domaćinstava uticao je i stepen »teritorijalizacije« stanovništva. U opštinama gde je teritorijalizacija slabija tj. u opštinama gde ima više doseljenog stanovništva, naročito sa područja Vojvodine, intenzivnije je bilo zapošljavanje van gazdinstva, pa je i procenat mešovitih, nepoljoprivrednih i domaćinstava bez aktivne radne snage veći.

Tabela 7

Struktura gazdinstava i teritorijalizacija stanovništva po područjima opština

Učešće stanovništva rođenih van Vojvodine u ukupnom broju stanovnika	Ukupan broj gazdinstava = 100%			
	Poljopri- vredna	Mešovita	Nepoljo- privredna	Bez radne snage
Do 20,0	62,19	24,26	8,82	4,73
20,1 — 30,0	59,62	26,77	9,38	4,22
Preko 30,1	55,40	29,63	11,01	3,96

Na izmenu strukture gazdinstava uticala je i veličina poseda, s obzirom, da se iz kategorija gazdinstava sa malim posedom više stanovnika zapošljavalo van gazdinstva. Zbog toga u kategorijama gazdinstava sa posedom do 3 ha ima i najviše mešovitih, nepoljoprivrednih i domaćinstava bez aktivne radne snage.

Promene u socijalnoj strukturi domaćinstava individualnih gazdinstava utiču pozitivno na podruštvljavanje zemljišta, kao što se vidi iz ranije datih korelacionih pokazatelja. Sa povećanjem učešća mešovitih domaćinstava povećava se i podruštvljavanje zemljišta, tako, da svaki 1% učešća gazdinstava sa ovim domaćinstvima u ukupnom broju individualnih gazdinstava utiče na prelazak zemljišta u društvenu svojinu za 0,29601% od obradivih površina u individualnoj svojini. Povećanje učešća gazdinstava sa nepoljoprivrednim domaćinstvima utiče pozitivno na podruštvljavanje zemljišta, tako, da se sa povećanjem učešća ovih gazdinstava za 1%, povećava podruštvljavanje zemljišta za 0,41800% od obradivih površina u individualnoj svojini. Povećanje učešća gazdinstava sa domaćinstvima bez aktivne radne snage utiče, takođe, pozitivno na podruštvljavanje zemljišta, tako, da se sa povećanjem učešća ovih gazdinstava za 1%, povećava prelazak zemljišta u društvenu svojinu za 0,22285% od obradivih površina u individualnom vlasništvu. Povećanje gazdinstava sa nepoljoprivrednim, mešovitim i domaćinstvima bez radne snage pozitivno utiče na podruštvljavanje zemljišta i time, što se smanjuje učešće gazdinstava sa poljoprivrednim domaćinstvima, koja negativno utiču na podruštvljavanje zemljišta. Veće učešće gazdinstava sa poljoprivrednim domaćinstvima se ispoljava kao negativan faktor podruštvljavanja zemljišta, tako da povećanje učešća ovih gazdinstava za 1% umanjuje prelazak zemljišta iz individualne u društvenu svojinu za 0,53549% od obradivih površina u individualnoj svojini. Na ovakav uticaj promena u socijalnoj strukturi domaćinstava individualnih gazdinstava na podruštvljavanje zemljišta ukazuju i teoretske linije podruštvljavanja zemljišta (Grafikon 2, 3, 4 i 5).

3. Na podruštvljavanje zemljišta ima uticaja i veličina poseda individualnih gazdinstava.

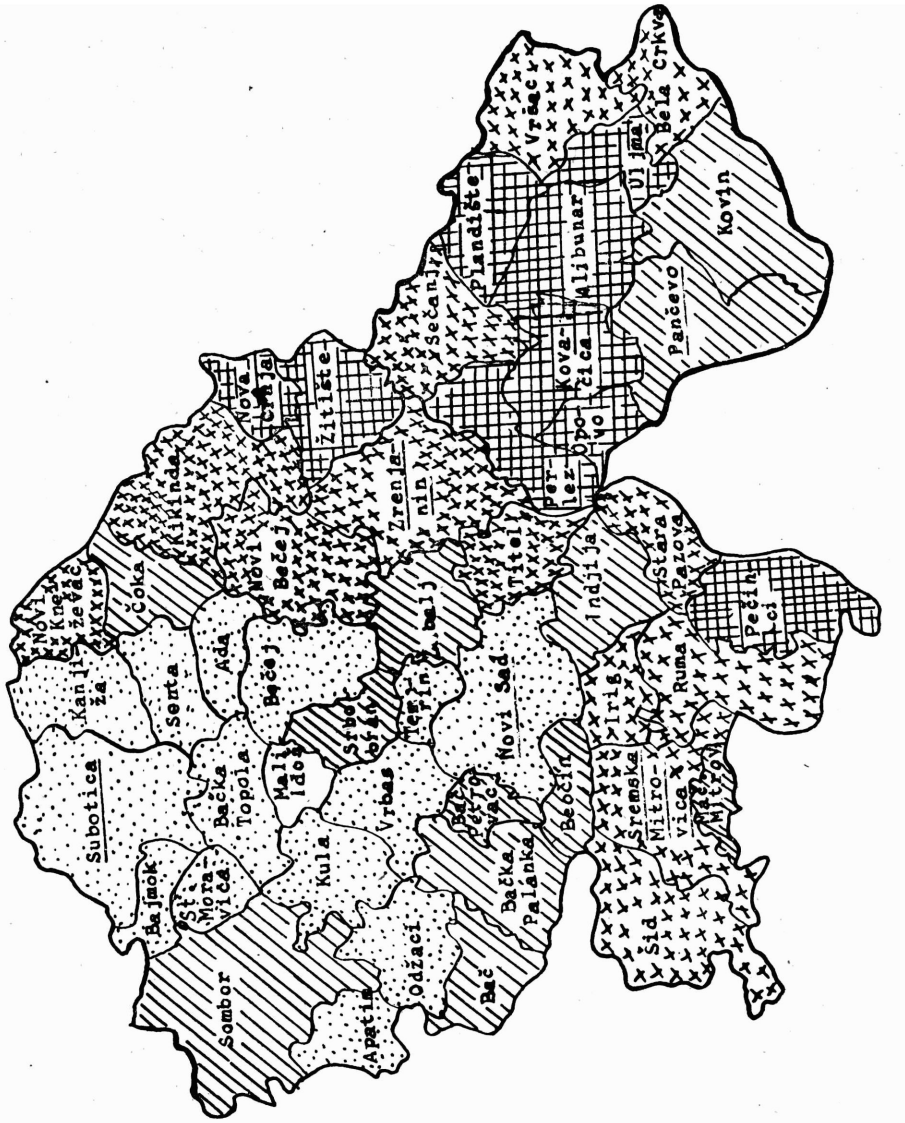
Prosečna veličina poseda individualnih gazdinstava na području Vojvodine iznosi 3,51 hektara ukupne, odnosno 3,34 hektara obradive površine. Po područjima opština prosečna veličina poseda kreće se od 2,07 do 4,69 hektara obradive površine (Kartogram 3).

Domaćinstva individualnih gazdinstava sa malim posedom, uglavnom ne mogu obezbediti dohodak dovoljan za egzistenciju sa gazdinstva, pa se zbog toga pojedini članovi domaćinstava moraju zapošljavati van svoga gazdinstva. Ova gazdinstva su pored toga nedovoljno obezbeđena radnom stokom i oruđima za rad, pa i to orijentiše članove domaćinstva na promenu zanimanja.

Gazdinstva sa većim posedom su znatno stabilnija. Domaćinstva ovih gazdinstava obezbeđuju dovoljno prihoda sa gazdinstva, pa se članovi ovih domaćinstava manje zapošljavaju van gazdinstva. Kako je posed osnovni izvor prihoda ovim domaćinstvima, ona po pravilu ne smanjuju posed, već je kod njih ispoljena tendencija proširenja gazdinstava putem kupovine zemljišta. Ova gazdinstva su bolje obezbeđena radnom stokom i oruđima za rad.

Na područjima gde je prosečna veličina poseda individualnih gazdinstava manja, više je gazdinstava bez radne stoke, oruđa za rad i poljoprivredne radne snage, dok na područjima gde je prosečna veličina poseda veća više je gazdinstava samodovoljnih u radnoj snazi i sredstvima za proizvodnju.

Kakav značaj ima veličina poseda za zapošljavanje stanovništva van gazdinstva i za promene u socijalnoj strukturi domaćinstava pokazuju sledeće korelacije.

Prosečna veličina poseda
u ha

Do 2,5 ha

2,5 — 3,0

3,0 — 3,5

3,5 — 4,0

preko 4,0 ha

Korelacija veličine poseda i socijalne strukture domaćinstava individualnih gazdinstava

O b e l e ž j e	Konfijenat linearne korelacije
Poljoprivredna domaćinstva	0,62091
Mešovita domaćinstva	—0,35130
Nepoljoprivredna domaćinstva	—0,64233
Domaćinstva bez aktivne radne snage	—0,14637
Aktivno stanovništvo zaposleno van sopstvenog gazdinstva	—0,75395

Na područjima na kojima je prosečna veličina gazdinstava veća, manje je zapošljavanje stanovništva van sopstvenog gazdinstva, manje je mešovitih, nepoljoprivrednih i domaćinstava bez aktivne radne snage, a više poljoprivrednih domaćinstava. Ovo ukazuje da je veličina poseda važan uzrok zapošljavanja stanovništva van sopstvenog gazdinstva, a u vezi s tim i uzrok promena u socijalnoj strukturi domaćinstava.

Veličina poseda individualnih gazdinstava ispoljava se kao faktor podruštvljavanja, i to tako, da je podruštvljavanje zemljišta manje ukoliko je posed individualnih gazdinstava veći. Povećanje poseda individualnih gazdinstava za 1 hektar u proseku umanjuje mogućnost prelaska zemljišta u društvenu svojinu za 0,39910% od obradivih površina individualnih vlasnika (Grafikon 6).

4. Obezbeđenost individualnih gazdinstava radnom snagom ispoljila se, takođe, kao faktor podruštvljavanja zemljišta.

Na teritoriji Vojvodine od ukupnog broja individualnih gazdinstava prema popisu poljoprivrede iz 1960. godine, bilo je 13,9% gazdinstava bez poljoprivredne radne snage, 35,64% samodovoljnih i 38,65% sa suficitom u radnoj snazi. Svaka od ovih grupa ima svojih posebnih karakteristika, kako u korišćenju zemljišta, tako i u odnosu prema svojini nad zemljom.

Korelacija broja gazdinstava bez poljoprivredne radne snage i podruštvljavanja zemljišta je pozitivna, što znači da se sa povećanjem broja gazdinstava bez poljoprivredne radne snage povećava i obim podruštvljavanja zemljišta.

Pozitivan uticaj broja ovih gazdinstava na podruštvljavanje zemljišta može se objasniti sagledavanjem njihovih osnovnih karakteristika.

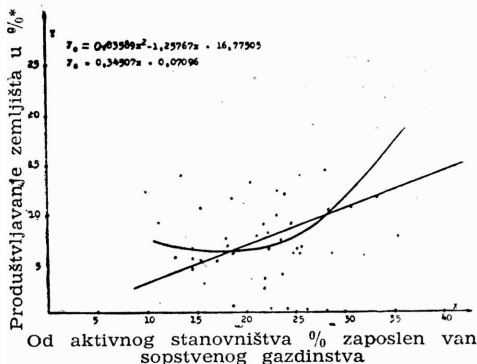
Većina ovih gazdinstava nalazi se u kategorijama gazdinstava sa malim posedom. Od ukupnog broja ovih gazdinstava 89,60% imaju posed manji od 3 ha.

Pojava da najviše gazdinstava bez poljoprivredne radne snage ima u kategorijama s malim posedom može se objasniti i ranije iskazanim pokazateljima, koji ukazuju, da je iz tih kategorija najviše zaposleno van gazdinstva. Zapošljavanjem van sopstvenog gazdinstva neka gazdinstva su ostajala bez poljoprivredne radne snage.

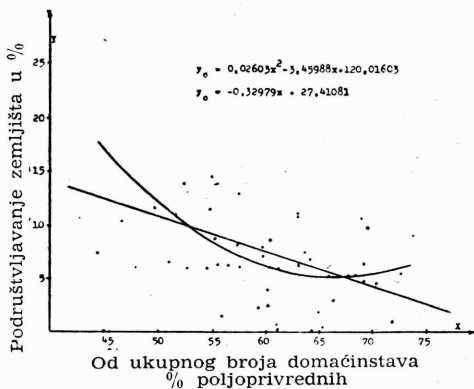
Ova gazdinstva nedovoljno su obezbeđena oruđima za rad i radnom stokom, jer im mali posed ne omogućuje držanje radne stoke i opremanje oruđima za rad.

Do sličnih zaključaka se dolazi i determinisanjem gazdinstava bez poljoprivredne radne snage putem korelacionih koeficijenata.

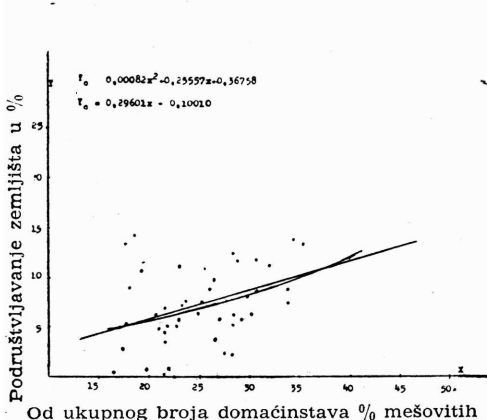
Grafikon 1 – Podruštvljavanje zemljišta i zapošljavanje stanovništva van sopstvenog gazdinstva

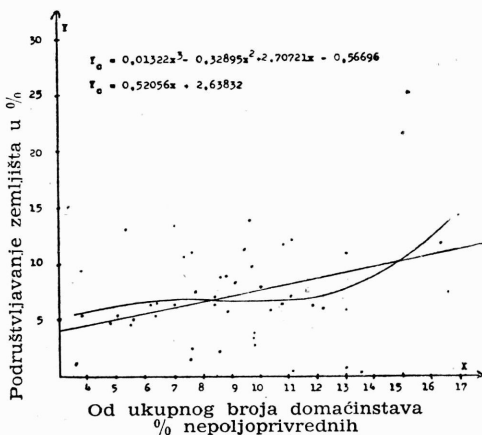
Grafikon 2 – Podruštvljavanje zemljišta i poljoprivredna domaćinstva

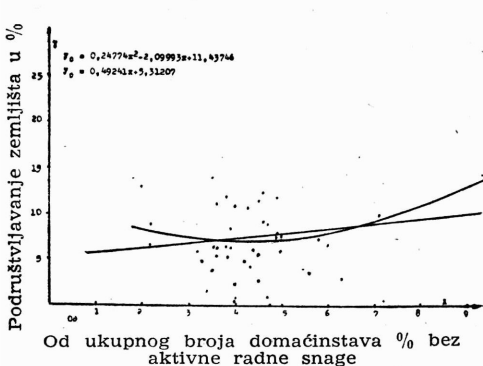
Grafikon 3 – Podruštvljavanje zemljišta i mešovita domaćinstva

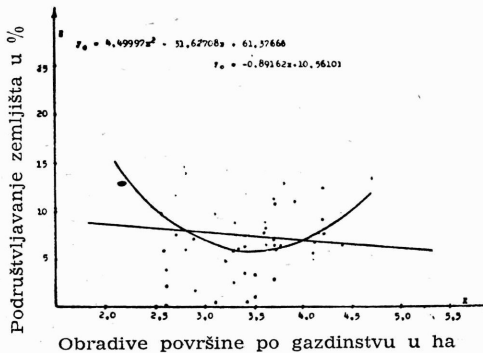
Grafikon 4 – Podruštvljavanje zemljišta i nepoljoprivredna domaćinstva

Grafikon 5 – Podruštvljavanje zemljišta i domaćinstva bez aktivne radne snage

Grafikon 6 – Podruštvljavanje zemljišta i veličina poseda individualnih gazdinstava

* U svim grafikonima na ordinati je označen % od ukupnih obradivih površina individualnih vlasnika prodati poljoprivrednim organizacijama.

Tabela 9

Gazdinstva bez poljoprivredne radne snage prema zaposlenosti stanovništva van sopstvenog gazdinstva po područjima opština

Procenat stanovništva zaposlen van sopstvenog gazdinstva	Procenat gazdinstava bez poljoprivredne radne snage
Do 15,0	10,1
15,1 — 23,0	14,5
23,1 — 31,0	14,6
Preko 31,1	20,3

Tabela 10

Obezbeđenost individualnih gazdinstava radnom stokom prema zastupljenosti gazdinstava bez poljoprivredne radne snage po područjima opština

Procenat gazdinstava bez poljoprivredne radne snage	Procenat gazdinstava bez radne stoke
Do 10,0	47,58
10,1 — 15,0	56,02
15,1 — 20,0	57,73
Preko 20,1	67,98

Tabela 11

Pokazatelji korelacije gazdinstava bez poljoprivredne radne snage i promene koje ih uslovljavaju

O b e l e ž j e	Koeficijent linearne korelacije
Aktivno stanovništvo zaposleno van sopstvenog gazdinstva	0,68329
Gazdinstva sa poljoprivrednim domaćinstvima	-0,59868
Gazdinstva sa nepoljoprivrednim domaćinstvima	0,93807
Stanovništvo rođeno van Vojvodine	0,14224
Veličina poseda individualnih gazdinstava	-0,56828
Individualna gazdinstva bez radne stoke	0,64912
Individualna gazdinstva samodovoljna u radnoj stoci	-0,63207
Individualna gazdinstva bez plugova	0,53007

I prema ovim pokazateljima, najviše ima gazdinstava bez poljoprivredne radne snage na područjima na kojima ima najviše zaposlenih van gazdinstva.

Ovi podaci potvrđuju, takođe, ranije iznete karakteristike da su ovo gazdinstva sa malim posedom i bez sredstava za proizvodnju, da domaćinstva na ovim gazdinstvima ne mogu tražiti perspektivu u zadržavanju gazdinstva, već u iznalaženju svoje egzistencije u prihodima van gazdinstva, a to ima za posledicu i postepeno odvajanje od zemlje.

Prema koeficijentu linearne regresije povećanje učešća gazdinstava bez poljoprivredne radne snage u ukupnom broju gazdinstava za 1%, doprinosi prelasku zemljišta u društvenu svojinu za 0,39742% od obradivih površina u individualnoj svojini (Grafikon 7).

Za podruštvljavanje zemljišta ima značaja samo broj gazdinstava bez poljoprivredne radne snage, jer se testiranjem pokazatelja korelacije dolazi do zaključka da jedino ova korelacija postoji i u masi, s obzirom, da je samo kod nje rizik verovatnoće manji od 1⁰%, dok se za zavisnost podruštvljavanja zemljišta od broja individualnih gazdinstava samodovoljnih i suficitnih u radnoj snazi ne može tvrditi da postoji.

Obezbeđenost individualnih gazdinstava sredstvima za proizvodnju određuje njihovu ekonomsku snagu i njihov ekonomski položaj, pa prema tome i orijentaciju u korišćenju zemljišta, u ostvarivanju dohotka, a takođe, i orijentaciju članova domaćinstava na zapošljavanje u delatnostima van sopstvenog gazdinstva. Stepem obezbeđenosti individualnih gazdinstava sredstvima za proizvodnju može prema tome uticati i na njihovu orijentaciju na smanjivanje ili proširivanje gazdinstva a time i na proces podruštvljavanja zemljišta.

Prema stepenu obezbeđenosti sredstvima za proizvodnju individualna gazdinstva smo podelili u nekoliko grupa: gazdinstva bez radne stoke, gazdinstva samodovoljna u radnoj stoci, gazdinstva sa viškom radne stoke, gazdinstva sa plugovima i gazdinstva bez plugova.

Gazdinstava bez radne stoke ima najviše u kategorijama sa posedom do 3 hektara, dok samodovoljnih i suficitnih u radnoj stoci ima najviše u kategorijama preko 3 hektara. Tako od ukupnog broja gazdinstava bez radne stoke 84,96% se nalazi u kategorijama do 3 ha. U kategorijama gazdinstava iznad 3 ha ima samodovoljnih u radnoj stoci 14,16%, a suficitnih u radnoj stoci 21,23%.

Obezbeđenost individualnih gazdinstava oruđima za rad, posmatrana kroz obezbeđenost plugovima, ukazuje da je na teritoriji Vojvodine 53,26% gazdinstava bez plugova. Radnom stokom i oruđima za rad najslabije su opremljena individualna gazdinstva sa posedom manjim od 3 hektara. Od ukupnog broja individualnih gazdinstava bez plugova 89,40% se nalazi u kategorijama do 3 ha.

Najslabije su opremljena radnom stokom i oruđima za rad individualna gazdinstva na teritorijama opština na kojima je prosečna veličina poseda individualnih gazdinstava najmanja.

Karakteristike individualnih gazdinstava prema stepenu obezbeđenosti radnom stokom i oruđima za rad mogu se sagledati i iz sledećih korelacija:

Iz navedenih korelacionih pokazatelja vidi se da ima najviše gazdinstava bez radne stoke i bez oruđa za rad na područjima gde je najviše zaposlenog stanovništva van sopstvenog gazdinstva i na područjima gde je prosečna veličina poseda manja. Gazdinstava obezbeđenih radnom stokom ima najviše na područjima na kojima ima najviše poljoprivrednih domaćinstava i gde po jednom poljoprivredniku ima više obradivih površina.

Korelacija između podruštvljavanja zemljišta i gazdinstava bez radne stoke je pozitivna, što znači da je podruštvljavanje zemljišta veće na područjima na kojima ima više gazdinstava bez radne stoke.

Ovakva zavisnost je posledica odnosa ovih gazdinstava prema prodaji, odnosno prema kupovini zemljišta. Samim tim što je korelacija ovako izražena, može se pretpostaviti da ova gazdinstva više prodaju, a manje kupuju zemlje. Činjenica da su to gazdinstva neobezbeđena sredstvima za proizvod-

nju, sa malim posedom, ukazuje da su domaćinstva u ovim gazdinstvima upućena na traženje rešenja za svoje izdržavanje u zapošljavanju svojih članova van gazdinstva, što ih postepeno odvaja od zemlje. Da postoji uska korelacija između obezbeđenosti sredstvima za proizvodnju, zatim veličine poseda i zapošljavanja stanovništva van gazdinstva pokazuju i podaci iz napred datih korelacija. Međusobna uslovljenost ovih faktora ima značaja i za njihovo zajedničko dejstvo na napuštanje gazdinstava od strane njegovog stanovništva a samim tim i na podruštvljavanje zemljišta.

Tabela 12

Koeficijenti linearne korelacije

O b e l e ž j e	Individualna gazdinstva		
	bez radne stoke	samodovoljna u radnoj stoci	bez plugova
Aktivno stanovništvo zaposleno van gazdinstva	0,86963	—0,82819	0,72409
Gazdinstva sa poljoprivrednim domaćinstvima	—0,77236	0,72227	—0,62828
Gazdinstva sa mešovitim domaćinstvima	0,47358	—0,42069	0,38600
Gazdinstva sa nepoljoprivrednim domaćinstvima	0,75621	—0,72257	0,59495
Stanovništvo nacionalnih manjina	0,56977	—0,60767	0,54359
Obradive površine po poljoprivredniku	0,34012	0,37144	—0,35086
Veličina poseda individualnih gazdinstava	—0,87044	0,87468	—0,77250
Individualna gazdinstva bez poljoprivredne radne snage	0,64912	—0,63207	0,53007
Individualna gazdinstva samodovoljna u radnoj snazi	—0,67183	0,59263	—0,62709
Individualna gazdinstva bez plugova	0,81251	—0,80431	

Prema koeficijentu linearne regresije svaki procenat gazdinstava bez radne stoke doprinosi prelasku u društveni sektor 0,13849% od obradivih površina u individualnoj svojini (Grafikon 8).

Korelacija broja samodovoljnih gazdinstava u radnoj stoci i podruštvljavanja zemljišta je negativna, što znači, da je podruštvljavanje zemljišta manje na područjima, na kojima je veći broj gazdinstava samodovoljnih u radnoj stoci. Ovakva korelacija dokazuje da ova gazdinstva imaju negativan stav prema smanjenju svoga poseda bilo na taj način što zemlju ne prodaju, bilo zbog toga, što više kupuju nego što prodaju.

Sama činjenica da ova gazdinstva imaju dovoljno sredstava za proizvodnju i da pripadaju, uglavnom, kategorijama gazdinstava sa većim posedom, dovoljno objašnjava i njihove tendencije u pogledu zadržavanja i njegovog povećavanja. Za ova gazdinstva važe i sve karakteristike koje važe za srednja seljačka gazdinstva o kojima je govoreno i u delima Marksa, Engelsa i Lenjina da će kod njih za duži period biti ispoljena tendencija da svoj posed uvećavaju.

Prema koeficijentu linearne regresije povećanje učešća gazdinstava samodovoljnih u radnoj stoci za jedan procenat smanjuje mogućnost prelaska zemljišta u društvenu svojinu za 0,11513% od obradivih površina u individualnom vlasništvu (Grafikon 9).

5. Proizvodnja za tržište na individualnim gazdinstvima zavisi od ekonomske snage gazdinstva. Ekonomska snaga individualnih gazdinstava uslovljena je nizom momenata: veličinom poseda, opremljenošću sredstvima za proizvodnju, obezbeđenošću radnom snagom, korišćenjem zemljišta, proizvodnom orijentacijom, blizinom tržišta, komunikacijama itd.

Individualna gazdinstva sa manjim posedom po pravilu manje proizvode za tržište.

Gazdinstva sa malom tržišnom proizvodnjom, uglavnom, nisu obezbeđena oruđima za rad i radnom stokom. Dok u kategorijama gazdinstava koja proizvode za tržište u vrednosti do 5.000 starih dinara svega 19,0% ima plugove, dotle u kategorijama gazdinstava koja proizvode robu za tržište u vrednosti 200—500 hiljada starih dinara 84,0% gazdinstava je obezbeđeno sa plugovima.

Robna proizvodnja pojedinih gazdinstava u zavisnosti je i od korišćenja zemljišta. Gazdinstva sa većom tržišnom proizvodnjom više su se orijentisala na industrijsko, povrtno i stočno bilje. Gajenje industrijskog i povrtnog bilja donosi znatno veći prihod po jednom hektaru, a najveći deo ovih proizvoda se prodaje, tako da je robnost proizvodnje ovih gazdinstava nekoliko puta veća od onih gazdinstava koja su se više orijentisala na proizvodnju žitarica. Orijehtacija na proizvodnju stočnog bilja takođe govori o intenzitetu proizvodnje, jer su i ta gazdinstva u većoj meri orijentisana na stočarsku proizvodnju, koja omogućuje i veći stepen tržišnosti.

S obzirom, da su gazdinstva sa malom tržišnom proizvodnjom u takvom položaju da ne mogu obezbeđiti dovoljno prihoda domaćinstvima, članovi domaćinstava su upućeni na obezbeđenje dopunskih prihoda iz zaposlenja van gazdinstva. Usled toga, u kategorijama gazdinstava sa malom tržišnom proizvodnjom ima više zaposlenih van gazdinstva, više mešovitih, nepoljoprivrednih i domaćinstava bez aktivne radne snage, a manje poljoprivrednih domaćinstava.

Usled ovih karakteristika gazdinstava prema robnoj proizvodnji, gazdinstva sa manjom proizvodnjom za tržište više su orijentisana na prodaju zemlje, dok su gazdinstva sa većom tržišnom proizvodnjom u većoj meri orijentisana na kupovinu zemlje, odnosno na proširenje gazdinstava.

Povećanje robne proizvodnje individualnih gazdinstava negativno utiče na podruštvljavanje zemljišta. Povećanje proizvodnje za tržište na individualnim gazdinstvima u proseku za 10.000 starih dinara po hektaru obradivih površina u individualnoj svojini, smanjuje mogućnost prelaska zemljišta u društvenu svojinu za 0,32860% od obradivih površina u individualnoj svojini (Grafikon 10).

6. Agrarna naseljenost ima uticaja na podruštvljavanje zemljišta, jer su uslovi za podruštvljavanje zemljišta na agrarno prenaseljenim područjima nepovoljniji. Zapošljavanje stanovništva van sopstvenog gazdinstva na takvim područjima stvara slabije uslove za podruštvljavanje zemljišta, jer se sa zapošljavanjem stanovništva van gazdinstva zapošljava samo višak stanovništva koji nije imao zaposlenje na gazdinstvu. Na gazdinstvu i dalje ostaje stanovništvo čija egzistencija zavisi od prihoda koji se ostvaruje sa gazdinstva.

U agrarno prenaseljenim područjima razvijenija je i međuseljačka kupovina zemlje, jer se i kroz kupovinu zemljišta pokušava stvoriti uslov za ostvarivanje nužnih prihoda. U ovim područjima ispoljena je i veća potražnja zemlje u međuseljačkom zakupu, jer se kroz zakupljivanje zemlje, takođe rešava problem egzistencije.

Kao posledica razvijenije međuseljačke kupovine i međuseljačkog zakupa zemlje formira se visoka cena zemlje po kojoj društvena gazdinstva ne mogu kupovati zemlju.

Agrarna naseljenost u Vojvodini manja je od prosečne agrarne naseljenosti u Jugoslaviji, a takođe i u odnosu na pojedina područja u Srbiji.

Tabela 13

Područje	Agrarna naseljenost	
	Na 100 ha obradivih površina individualnih vlasnika Ukupno stanovnika	Poljoprivrednika
Jugoslavija	173,07	76,77
Srbija	149,70	71,60
Uže područje Srbije	153,74	79,21
Vojvodina	109,27	48,38
Kosovo i Metohija	264,95	97,67

Posmatra li se agrarna naseljenost u Vojvodini prema broju aktivnih poljoprivrednika na 100 hektara obradivih površina vidi se da su pojedina područja različito naseljena. Naseljenost po područjima opština kreće se od 45,0 do 65,1 poljoprivrednika na 100 ha obradivih površina individualnih vlasnika.

Tabela 14

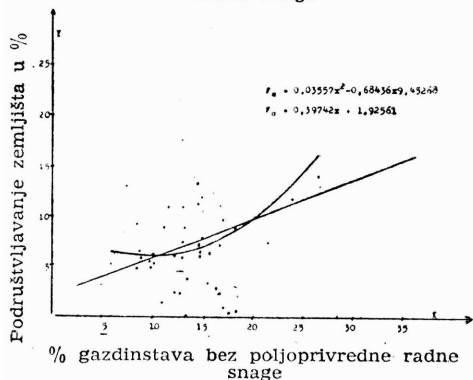
Opštine prema broju poljoprivrednika na 100 ha obradivih površina individualnih vlasnika

Broj poljoprivrednika na 100 ha obradivih površina	Opštine	
	Broj	%
Do 45,0	11	22,4
45,1 — 50,0	22	44,9
50,1 — 55,0	9	18,4
55,1 — 60,0	4	8,2
Preko 60,0	3	6,1

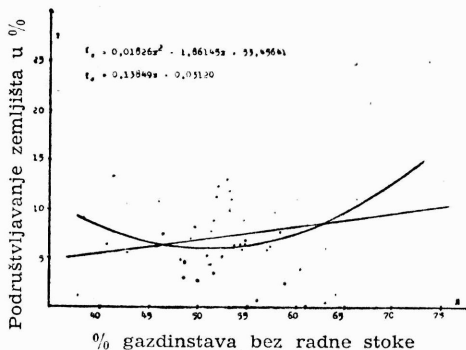
Iz ovih podataka se vidi da najveći broj opština ima na 100 hektara obradivih površina individualnih gazdinstava od 45,0 do 50,0 poljoprivrednika u proseku.

Korelacija između podruštvljavanja zemljišta i broja poljoprivrednika na 100 ha obradivih površina u individualnom sektoru poljoprivrede je negativna, što znači, da je podruštvljavanje zemljišta manje na područjima na kojima je veća agrarna naseljenost, a korelacija podruštvljavanja zemljišta i obradivih površina po jednom poljoprivredniku je pozitivna, što znači, da je podruštvljavanje zemljišta veće na područjima na kojima je više obradivih površina po poljoprivredniku, odnosno gde je agrarna naseljenost manja (Grafikon 11 i 12).

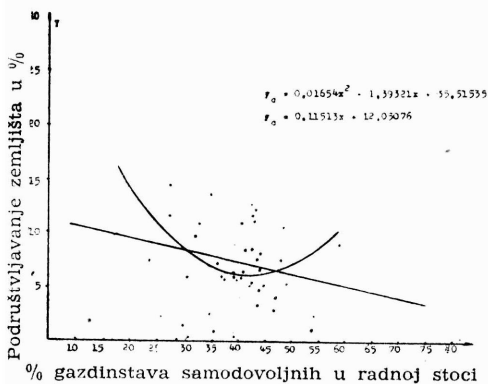
Grafikon 7 – Podruštvljavanje zemljišta i individualna gazdinstva bez poljoprivredne radne snage

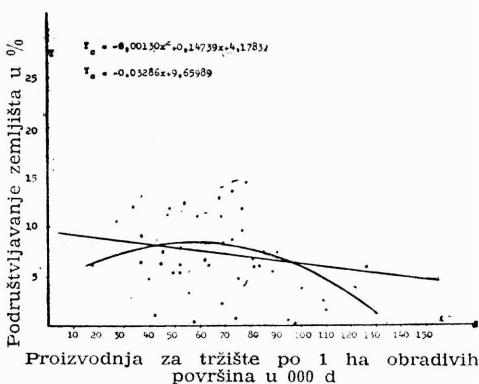
Grafikon 8 – Podruštvljavanje zemljišta i individualna gazdinstva bez radne stoke

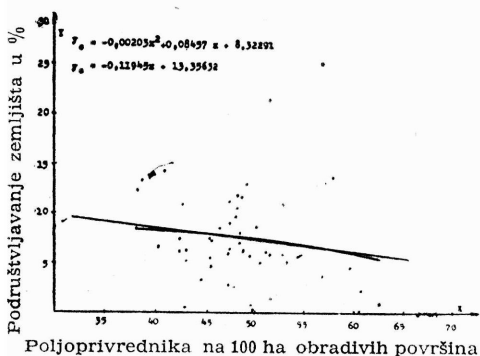
Grafikon 9 – Podruštvljavanje zemljišta i individualna gazdinstva samovoljna u radnoj stoci

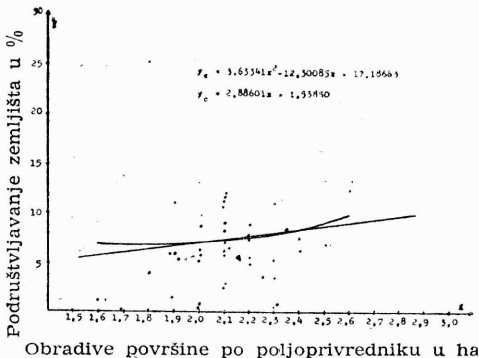
Grafikon 10 – Podruštvljavanje zemljišta i tržišnost individualnih gazdinstava

Grafikon 11 – Podruštvljavanje zemljišta i naseljenost poljoprivrednika po jedinici površine individualnih vlasnika

Grafikon 12 – Podruštvljavanje zemljišta i obradive površine po poljoprivredniku

Ovim se između ostalog može objasniti da podruštvljavanje zemljišta u Vojvodini relativno ide brže, nego u ostalim područjima Jugoslavije. Naseljenost u Vojvodini bila bi još povoljnija, kada ne bi bilo stalnog naseljavanja stanovništva sa drugih područja. Na teritoriji Vojvodine uglavnom se naseljava stanovništvo iz pasivnih krajeva. Ono kupuje zemlju i zasniva gazdinstvo, tako da se na taj način reprodukuje privatna svojina i nad onom zemljom, koja bi mogla preći u društvenu svojinu, jer bi je mogla kupiti i društvena poljoprivredna gazdinstva.

Ukoliko bi se u područjima sa kojih se doseljava stanovništvo u Vojvodinu stvorile mogućnosti uposlenja viška stanovništva, bilo uposlenjem van sopstvenog gazdinstva ili povećanjem dohotka sa samog gazdinstva, smanjio bi se pritisak na područje Vojvodine, što bi poboljšalo uslove podruštvljavanja zemljišta na ovoj teritoriji.

7. Prema poreklu stanovništva Vojvodina je vrlo karakteristično područje. Od ukupnog broja stanovnika, prema popisu stanovništva 1961. godine, 55,0% je starosedelačko,* a 45,0% je doseljeničko. Sa ovakvim procentom doseljeničkog stanovništva Vojvodina je daleko iznad jugoslovenskog proseka, jer je u Jugoslaviji prosečno 80,5% stanovništva starosedelačko, a svega 19,5% je migraciono. Ovakva struktura stanovništva prema poreklu posledica je stalnih migracionih kretanja, koja su upućena ka Vojvodini iz drugih krajeva, a takođe, pod određenim uslovima i iz Vojvodine u druga područja.

Poreklo stanovništva ima određeni uticaj na podruštvljavanje zemljišta.

Na osnovu korelacionih koeficijenata i indeksa korelacije može se zaključiti da je u celini podruštvljavanje zemljišta veće na područjima na kojima ima više doseljenog stanovništva. Međutim, svi doseljenici ne odnose se na isti način prema svojini nad zemljom. Dok je zavisnost između podruštvljavanja zemljišta i broja stanovnika rođenih van Vojvodine pozitivna, dotle je zavisnost između podruštvljavanja zemljišta i broja rođenih u Vojvodini van mesta u kome sad živi negativna. Ovo znači da zemlju više prodaju doseljenici sa teritorija van Vojvodine, dok se doseljenici u međumesnoj i međusreskoj migraciji na području Vojvodine negativno odnose prema prodaji zemlje, ili ukoliko prodaju zemlju, oni je prodaju da bi na drugom mestu kupili. Ovakva korelacija je uslovljena i samom orijentacijom pojedinih doseljenika u daljem zanimanju. Dok se najveći broj kolonista sa teritorija van Vojvodine orijentiše na zapošljavanje van gazdinstva i na napuštanje poljoprivrede, dotle ono stanovništvo koje se preseljava sa jednog mesta na drugo ili ne napušta poljoprivredu, ili ukoliko se zapošljava van gazdinstva još uvek zadržava zemlju, bilo zbog toga, što se pojedini članovi domaćinstva još uvek bave poljoprivredom, bilo zbog toga što zemlju zadržavaju kao okućnicu pa je radije daju u zakup ili obrađuju u kooperaciji nego što je prodaju.

Prema koeficijentu linearne regresije, povećanje učešća stanovništva rođenog van Vojvodine u ukupnom broju stanovnika za 1%, doprinosi prelasku zemljišta u društvenu svojinu za 0,1992% od obradivih površina u individualnoj svojini, dok povećanje učešća stanovništva rođenog u Vojvodini van mesta u kome sad živi smanjuje mogućnost prelaska zemljišta u društvenu svojinu za 0,1820% od obradivih površina individualnih vlasnika (Grafikon 13 i 14).

* Pod starosedelačkim stanovništvom podrazumeva se stanovništvo rođeno u mestu u kome sad živi.

8. Na teritoriji Vojvodine vrlo su razvijeni međuseljački ekonomski odnosi. Vojvodina ima u tome i svojih specifičnosti u odnosu na ostala područja u Jugoslaviji. Migraciona kretanja su usmerena iz mnogih krajeva ka Vojvodini. Stanovništvo koje se naseljava na ovu teritoriju javlja se kao zakupac ili kupac zemlje. U prvo vreme, dok ne obezbede dovoljno sredstava za rad, ova domaćinstva pozajmljuju od drugih gazdinstava poljoprivredna oruđa, kao i radnu stoku.

Međuseljački zakup zemlje na području Vojvodine vrlo je razvijen. U međuseljačkom zakupu je 1960. godine, prema popisu poljoprivrede, bilo 83.687 hektara zemlje.

U međuseljačkim odnosima na bazi zakupljivanja zemlje u Vojvodini je bilo 31,1% gazdinstava. Ima opština u Vojvodini na kojima su zakupnički odnosi toliko razvijeni da u zakupničke odnose stupa preko 50% gazdinstava.

Tabela 15

Opštine prema učešću gazdinstava koja stupaju u zakupničke odnose	
Procenat gazdinstava koji stupa u zakupničke odnose	Ukupan broj opština = 100,0%
12,0 — 21,0	8,2
21,1 — 30,0	36,7
30,1 — 39,0	32,6
39,1 — 48,0	16,3
48,1 — 57,0	6,2

Međuseljački zakup je razvijeniji u područjima u kojima ima više gazdinstava bez radne stoke, gazdinstava sa nepoljoprivrednim domaćinstvima i više zaposlenog stanovništva van sopstvenog gazdinstva, dok je međuseljački zakup manje razvijen u područjima u kojima ima više poljoprivrednih gazdinstava i samodovoljnih gazdinstava u radnoj stoci. Međuseljački zakup zemlje manje je razvijen i u područjima u kojima je prosečan posed individualnih gazdinstava veći.

U Vojvodini su razvijeni i međuseljački kupoprodajni odnosi. Oni su uslovljeni posedovnom strukturom, opremljenošću gazdinstava sredstvima za proizvodnju, obezbeđenošću gazdinstava radnom snagom, zapošljavanjem stanovništva van gazdinstva, preseljavanjem, odnosno migriranjem seoskog stanovništva itd.

Prema pokazateljima o obimu samo prodate i obimu samo kupljene zemlje moglo bi se zaključiti da je najveći broj gazdinstava kupio zemlju radi formiranja poseda usled doseljenja sa drugih teritorija, ili usled povećanja postojećeg poseda. Od ukupnog broja individualnih gazdinstava koja su učestvovala u prometu 57,4% je samo kupovao, 39,1% prodavao, a 3,5% kupovao i prodavao.

Gazdinstva koja su kupovala i prodavala, u stvari su prodavala radi grupisanja svoga poseda. Prodavala su udaljenije parcele, a kupovala bliže. Ova zemlja koja se javlja u prodaji od strane ovih gazdinstava u stvari nije zemlja od koje se domaćinstva odvajaju radi napuštanja poljoprivrede.

Ona zemlja koju su prodavala gazdinstva, koja su samo prodavala, u stvari je zemlja od koje su se domaćinstva odvajala i koja je mogla doći i u društvenu svojinu.

Gazdinstva do 3 hektara su u proseku smanjivala, a ona preko 3 hektara povećavala svoj posed, mada ima gazdinstava i u kategorijama sa manjim posedom, koja su povećavala posed, odnosno, i u kategorijama gazdinstava sa većim posedom ima gazdinstava koja su smanjivala posed.

Pokazatelji korelacije ukazuju da međuseljački ekonomski odnosi negativno utiču na podruštvljavanje zemljišta kupovinom, pa je korelacija između broja gazdinstava koja stupaju u razne oblike međuseljačkih ekonomskih odnosa i podruštvljavanja zemljišta kupovinom negativna. Najnegativnije utiče na podruštvljavanje zemljišta međuseljački zakup i međuseljačka kupovina zemljišta, mada je negativan uticaj izražen i kod međuseljačkog pozajmljivanja stoke.

Prema koeficijentu linearne regresije povećanje učešća gazdinstava koja uzimaju zemlju u zakup u ukupnom broju individualnih gazdinstava za 1%, umanjuje mogućnosti prelaska zemljišta u društvenu svojinu za 0,25187% od obradivih površina u individualnoj svojini, a povećanje učešća gazdinstava koja kupuju zemlju za 1%, umanjuje mogućnosti prelaska zemljišta u društvenu svojinu za 1,52993% od obradivih površina individualnih vlasnika (Grafikon 15 i 16).

9. Visina cene zemlje ima veoma velik značaj za podruštvljavanje zemljišta, jer poljoprivredne organizacije mogu proširivati svoje površine kupovinom jedino ako je visina cene zemlje takva da se može kao trošak uključiti u rentabilnu proizvodnju poljoprivrednih proizvoda.

Pokazatelji korelacije su slabog intenziteta, s obzirom, da je u izučavanom periodu usled veće intervencije društvene zajednice putem kredita kupovana zemlja i na područjima gde je cena bila veća. Međutim, dalje povećanje cene zemlje imaće veći negativan uticaj na podruštvljavanje zemljišta kupovinom.

Prema koeficijentu linearne regresije povećanje cene zemlje u proseku za 10.000 dinara (starih) po hektaru umanjuje mogućnost prelaska zemljišta u društvenu svojinu za 0,25770% od obradivih površina u društvenoj svojini (Grafikon 17).

10. Kooperacija društvenih i individualnih gazdinstava je pokazala da je to jedan od puteva prevazilaženja sitnoseljačke proizvodnje i organizovanja krupne robne proizvodnje i u uslovima kada još uvek postoji individualna svojina nad poljoprivrednim zemljištem. Slabosti koje su se pokazale u kooperaciji najčešće su bile posledica nedovoljno sagledanih problema i nedovoljne pripreme poljoprivrednih organizacija kao nosilaca te saradnje. Iskustvo je pokazalo da se uspešno može odvijati ona saradnja u kojoj se ostvaruju takvi proizvodno-ekonomski rezultati, koji omogućuju i poljoprivrednoj organizaciji kao nosiocu kooperacije ostvarivanje pozitivnog finansijskog rezultata, a individualnim proizvođačima veći dohodak nego što su ga oni ostvarivali u individualnoj proizvodnji. Kooperacija se upravo može razvijati na rentabilnoj proizvodnji, a ne na niskoj i nerentabilnoj.

Kooperacija društvenih poljoprivrednih gazdinstava i individualnih gazdinstava utiče pozitivno na podruštvljavanje zemljišta. Uticaj kooperacije na podruštvljavanje zemljišta odvija se kroz razne vidove. Kooperacija može

doprineti smanjivanju agrarne prenaseljenosti, jer se kroz kooperaciju može povećavati dohodak individualnih gazdinstava, a takođe i uposliti višak radne snage. Ranije smo istakli da je agrarna prenaseljenost faktor koji negativno utiče na podruštvljavanje zemljišta, pa zbog toga i svaki onaj faktor koji doprinosi smanjivanju agrarne naseljenosti, može imati pozitivan uticaj na stvaranje uslova za podruštvljavanje zemljišta.

Kooperacija može doprineti i smanjivanju međuseljačkog prometa, koji je, kao što smo ranije konstatovali, faktor koji negativno utiče na podruštvljavanje zemljišta. Mada nemamo proverenih podataka u kojoj meri kooperacija utiče na smanjivanje međuseljačkog prometa zemlje, ipak nam neki pokazatelji govore da se zemljište koje se nalazi u kooperaciji, ukoliko se nudi na prodaju, po pravilu prodaje poljoprivrednim organizacijama. Poljoprivredne organizacije, takođe, radije kupuju zemljište koje su već obrađivale u kooperaciji i do izvesnog stepena kultivisale. Sa povećanjem dohotka putem kooperacije umanjuje se potreba za kupovinom zemlje od strane individualnih gazdinstava, pa se umesto na kupovinu zemljišta individualni zemljoradnici više odlučuju na ulaganje svojih sredstava u stočarsku proizvodnju, s obzirom da na taj način brže povećavaju svoj dohodak.

Pozitivno dejstvo kooperacije na podruštvljavanje zemljišta ispoljava se i time što kooperacija omogućuje individualnim gazdinstvima da se članovi domaćinstava mogu odlučiti i na zapošljavanje van gazdinstava, a ranije smo dokumentovali da se zapošljavanje aktivnog stanovništva van gazdinstva ispoljava kao faktor koji pozitivno utiče na podruštvljavanje zemljišta.

Korelacioni pokazatelji ukazuju da je u područjima u kojima je razvijenija kooperacija i podruštvljavanje zemljišta kupovinom veće. Najizraženija je zavisnost između podruštvljavanja zemljišta i broja gazdinstava koja kooperiraju preko 50% svojih površina, što znači da mnoga individualna gazdinstva pre nego se odluče na prodaju zemlje, uključuju svoje površine u kooperaciju, a kooperacija dejstvuje na konačno odvajanje vlasnika od zemlje.

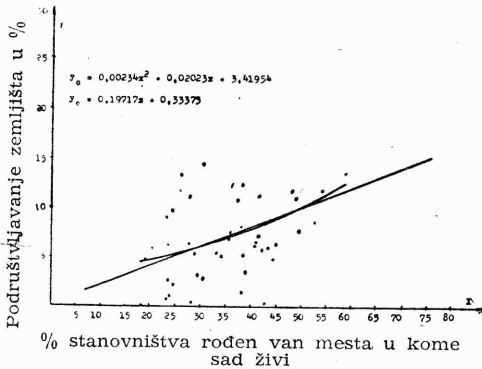
Ako se uticaj kooperacije na podruštvljavanje zemljišta posmatra prema koeficijentu linearne regresije, onda se vidi da sa svakim povećanjem učešća ovih gazdinstava za jedan procenat u ukupnom broju gazdinstava u društveni sektor prelazi 0,23602% obradivih površina individualnih vlasnika (Grafikon 18).

Međutim, ako se dejstvo kooperacije na podruštvljavanje zemljišta posmatra u celini, onda se dolazi do zaključka da svaki procenat uključivanja individualnih površina u obradu putem kooperacije doprinosi prelasku u društveni sektor 0,18233% od obradivih površina u individualnoj svojini (Grafikon 19).

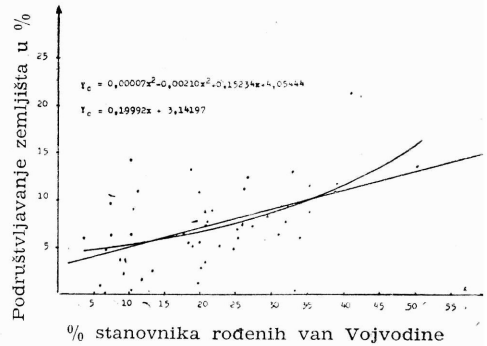
Ovakvo dejstvo kooperacije između individualnih i društvenih gazdinstava na podruštvljavanje zemljišta rezultat je svih onih promena koje kooperacija stvara u strukturi dohotka individualnih gazdinstava, zatim u socijalnom sastavu domaćinstava individualnih gazdinstava, zatim u međuseljačkim odnosima i konačno u odnosima između individualnih proizvođača i društvenih poljoprivrednih gazdinstava.

11. Zakup zemljišta od strane društvenih poljoprivrednih gazdinstava uključuje zemljište individualnih vlasnika u društvenu proizvodnju. Podru-

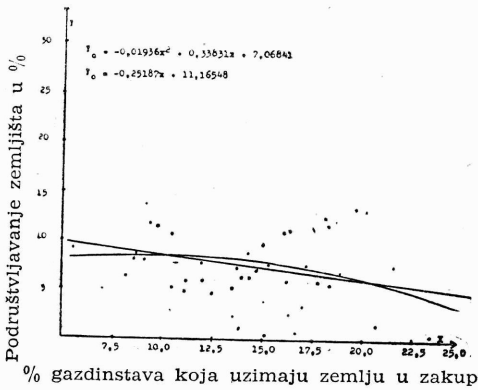
Grafikon 13 – Podruštvljavanje zemljišta i migraciono stanovništvo

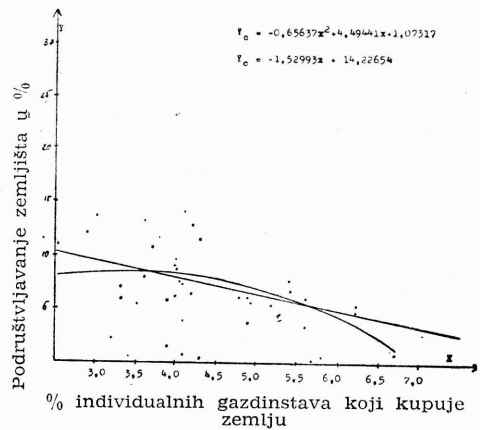
Grafikon 14 – Podruštvljavanje zemljišta i stanovništvo rođeno van Vojvodine

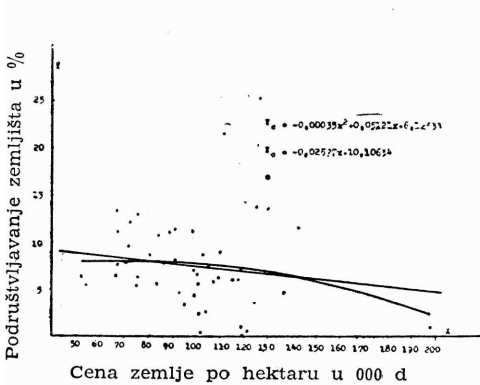
Grafikon 15 – Podruštvljavanje zemljišta i međuseljački zakup zemlje

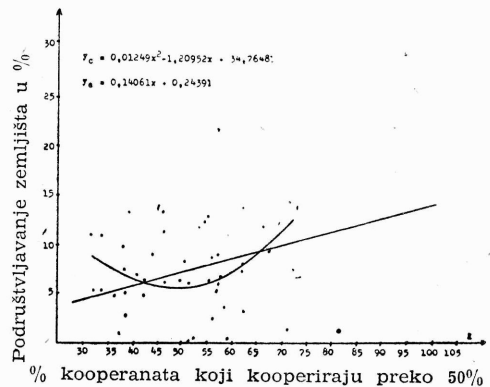
Grafikon 16 – Podruštvljavanje zemljišta i međuseljačka kupovina zemlje

Grafikon 17 – Podruštvljavanje zemljišta i cena zemlje

Grafikon 18 – Podruštvljavanje zemljišta i kooperanti koji kooperiraju preko 50% površina

štvljanje proizvodnje je ovde potpuno, jer ceo proces proizvodnje na zakupljenoj zemlji organizuju poljoprivredne organizacije uz upotrebu društvenih sredstava za proizvodnju. Privatna svojina nad zemljom ispoljava se kroz zakupninu koju individualni vlasnici zemlje kao vlasnici primaju. Što je zemljište dato na duži rok, to su vlasnici zemljišta manje sposobni da na tom zemljištu ponovo samostalno organizuju proizvodnju, jer su zemljište, upravo i dali u zakup, jer nisu imali sredstava za proizvodnju ili radnu snagu. Davanjem zemlje u zakup oni ne vrše nabavku sredstava za proizvodnju, nego najčešće sredstva koja su i posedovali otuđuju. Usled toga zakup zemljišta od strane društvenih gazdinstava deluje na podruštvljavanje zemljišta.

Prema koeficijentu linearne regresije sa povećanjem učešća površina u društvenom zakupu za 1% povećava se prelazak zemljišta u društvenu svojini za 0,39482% od obradivih površina u individualnoj svojini (Grafikon 20).

12. Nosioци podruštvljavanja zemljišta su društvena poljoprivredna gazdinstva. Ona se pojavljuju kao kupci zemlje, koju individualna gazdinstva nude na prodaju, ona su nosioци i ostalih akcija kroz koje se proširuje društveni sektor u poljoprivredi, javljaju se kao organizatori komasacije, agromelioracija, hidromelioracija itd. Pored toga, društvena poljoprivredna gazdinstva su i nosioци podruštvljavanja proizvodnje na zemljištu u individualnoj svojini putem kooperacije sa individualnim gazdinstvima i putem zakupa zemljišta. Zbog toga se ona javljaju kao veoma važan faktor u podruštvljavanju zemljišta. Od njihove aktivnosti u otkupu zemljišta, u organizovanju kooperacije i zakupljivanju zemljišta, zavisice u kojoj meri će se realizovati stvoreni uslovi za podruštvljavanje zemljišta i poljoprivredne proizvodnje.

Da su društvena poljoprivredna gazdinstva veoma važan faktor u podruštvljavanju zemljišta kupovinom ukazuju i pokazatelji korelacije, između obima podruštvljavanja zemljišta kupovinom i rasprostranjenosti društvenog sektora poljoprivrede u pojedinim područjima.

Prema koeficijentu linearne regresije svaki procenat povećanja učešća društvenog sektora u ukupnim obradivim površinama doprinosi prelasku u društveni sektor 0,21486% od obradivih površina u individualnoj svojini.

Teorijska linija podruštvljavanja zemljišta kupovinom pod uticajem rasprostranjenosti društvenog sektora poljoprivrede ispoljava opštu zakonitost da se sa povećanjem društvenog sektora povećava i podruštvljavanje zemljišta kupovinom (Grafikon 21).

Korelacija između raspoloživih sredstava poljoprivrednih organizacija za proširenu reprodukciju i podruštvljavanje zemljišta kupovinom može ukazati takođe na faktore koji opredeljuju poljoprivredne organizacije na angažovanje u kupovini zemljišta. Više se angažuju u kupovini zemljišta poljoprivredne organizacije koje imaju više sredstava u poslovnom fondu, pa je na teritorijama opština na kojima postoje poljoprivredne organizacije sa rentabilnijim poslovanjem više zemljišta i otkupljeno.

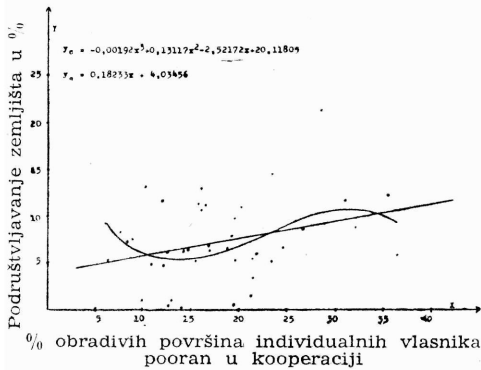
13. Intervencija društvene zajednice putem kredita značajan je faktor koji utiče na aktiviranje poljoprivrednih organizacija u kupovini zemlje, pa prema tome, kredit može biti značajan faktor koji doprinosi da se realizuju stvoreni uslovi za podruštvljavanje zemljišta putem kupovine. Kupovina zemljišta bila je obimnija od strane društvenih poljoprivrednih gazdinstava u godinama u kojima je odobran u većem obimu i kredit za kupovinu zemljišta. Najviše je kredita angažovano u 1963. godini, kada su uslovi za

odobranje kredita bili i najpovoljniji, pa je u toj godini najviše zemljišta i kupljeno.

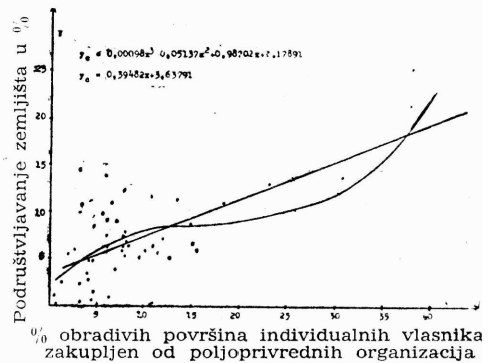
Korelacija između obima kredita i podruštvljavanja zemljišta je pozitivna i jakog intenziteta, što znači, da je kupovina zemljišta bila u jakoj zavisnosti od odobrenog kredita za kupovinu zemljišta.

Najprilagođenija linija podruštvljavanja ukazuje, takođe na opštu zakonitost da se podruštvljavanje zemljišta kupovinom povećava sa većim angažovanjem sredstava putem kredita iz društvenih investicionih fondova (Grafikon 22).

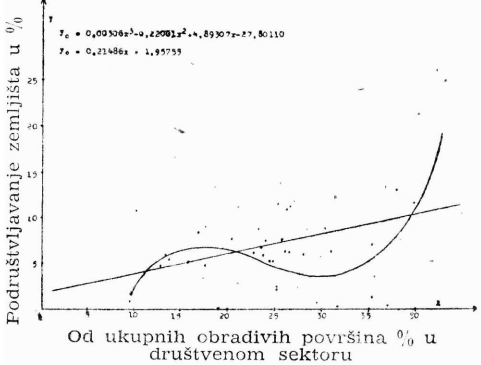
Grafikon 19 – Podruštvljavanje zemljišta i obrada zemlje u kooperaciji

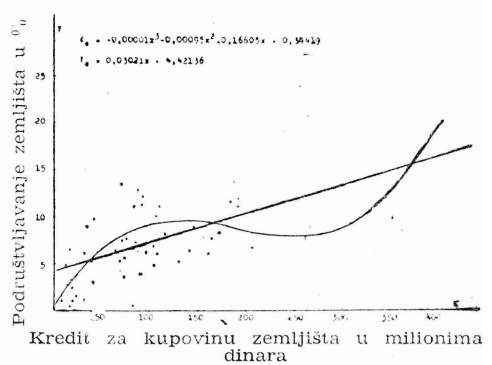
Grafikon 20 – Podruštvljavanje zemljišta i društveni zakup zemlje

Grafikon 21 – Podruštvljavanje zemljišta i rasprostranjenost društvenog sektora

Grafikon 22 – Podruštvljavanje zemljišta i kredit za kupovinu zemljišta

Na veoma stabilno ispoljavanje kredita kao pozitivnog faktora podruštvljavanja zemljišta ukazuju i ispitivanja putem parcijalnih korelacija, s obzirom, da eliminisanje pojedinih faktora iz sadejstva nije dovelo do bitnih promena intenziteta u ispoljavanju ovog faktora.

**ZAJEDNIČKO DEJSTVO ISPITIVANIH FAKTORA
NA PODRUŠTVLJAVANJE ZEMLJIŠTA
I PROCENA MOGUĆNOSTI DALJEG PODRUŠTVLJAVANJA**

Primenom višestruke korelacije ustanovili smo kakva je zavisnost podruštvljavanja zemljišta i istovremenog dejstva najvažnijih faktora podruštvljavanja zemljišta. Višestrukom korelacijom obuhvatili smo samo 19 od ukupno 45 ispitivanih faktora, jer nije bilo mogućnosti usled teškoća obradna da se obuhvate svi ispitivani faktori.

No, i pored toga što nisu obuhvaćeni višestrukom korelacijom svi ispitivani faktori ustanovili smo da postoji veoma velika zavisnost između podruštvljavanja zemljišta i zajedničkog dejstva obuhvaćenih faktora podruštvljavanja. Koeficijent višestruke korelacije iznosi 0,92. Korelacija ovako jakog intenziteta ukazuje da su putem višestruke korelacije ispitani stvarno najbitniji faktori, a ako se imaju u vidu oni faktori, koje nismo obuhvatili višestrukom korelacijom, onda se može izvući zaključak da su proučeni skoro svi faktori koji utiču na podruštvljavanje zemljišta.

Testiranjem koeficijenta višestruke korelacije, došli smo do zaključka da se iskazanoj korelaciji navedenih faktora i podruštvljavanja zemljišta može verovati sa 99% pouzdanosti.

Koeficijent determinacije višestruke korelacije ispitivanih faktora i podruštvljavanja zemljišta iznosi 0,84571, što znači da je 84,57% varijacija uslovljeno delovanjem obuhvaćenih faktora, a da svega 15,429% varijacija zavisi od uticaja faktora koji višestrukom korelacijom nisu obuhvaćeni.

Dok je višestruka korelacija dala odgovor na pitanje kakav značaj imaju ispitivani faktori za podruštvljavanje zemljišta u ukupnom dejstvu, višestruka regresija daje odgovor kako utiču promene ispitivanih faktora na podruštvljavanje zemljišta.

Jednačina višestruke regresije za podruštvljavanje zemljišta i ispitivane faktore je sledeća:

$$\begin{aligned} X_{c1} = & - 433,89804 + 0,90830x_2 + 4,47246x_3 + 4,21409x_4 + 3,22282x_5 + 0,10417x_6 + \\ & + 0,04885x_7 + 11,69269x_8 - 0,02168x_9 - 5,39573x_{10} + 6,48690x_{11} - 0,26299x_{12} - \\ & - 0,21451x_{13} - 0,08487x_{14} + 0,09842x_{15} + 0,00268x_{16} + 0,42528x_{17} - 0,03715x_{18} + \\ & + 0,00489x_{19} - 0,06489x_{20} \end{aligned}$$

Postavljena jednačina višestruke regresije daje, putem koeficijenta regresije, odnose faktora podruštvljavanja zemljišta u njihovom istovremenom dejstvu na podruštvljavanje zemljišta i u tome se sastoji njen teorijski i praktični značaj. Usled toga ona omogućuje da se unošenjem određenih vrednosti nezavisno promenljivih (faktora) u datu jednačinu postavi hipoteza o mogućnostima podruštvljavanja zemljišta. Ova jednačina, upravo, omogućuje dugoročniju prognozu podruštvljavanja zemljišta u uslovima pretpostavljenih ekonomsko-socijalnih promena u individualnim gazdinstvima i ostalih promena u kretanjima na selu.

Na primeru pretpostavljenih promena broja zaposlenog stanovništva van sopstvenog gazdinstva za period do 1970. godine, dajemo procenu mogućnosti podruštvljavanja zemljišta na teritoriji Vojvodine od 1960. do 1970. godine.

Za ocenu promena broja zaposlenog stanovništva van sopstvenog gazdinstva koristili smo projekcije Pokrajinskog zavoda za privredno planiranje Vojvodine. Prema datim projekcijama broj stalno zaposlenih van

sopstvenog gazdinstva povećaće se do 1970. godine od 141.798, koliko je bilo u 1960. godini prema popisu poljoprivrede, na 155.000 po prvoj varijanti, odnosno na 161.000 lica po drugoj varijanti. Broj poljoprivrednika na individualnim gazdinstvima smanjiće se od 497.565 na 320.000 po prvoj varijanti, odnosno na 285.000 po drugoj varijanti.

Ove promene dovešće do povećanja učešća stanovništva zaposlenog van sopstvenog gazdinstva u ukupnom broju aktivnog stanovništva na individualnim gazdinstvima od 22,18% na 32,63% po prvoj, odnosno na 36,10% po drugoj varijanti.

Koristeći pretpostavke u promeni strukture aktivne radne snage na individualnim gazdinstvima i po jednoj i po drugoj varijanti daćemo prognozu podruštvljavanja zemljišta.

I. varijanta

Po ovoj varijanti učešće stanovništva zaposlenog van sopstvenog gazdinstva treba da se poveća od 22,18% na 32,63% od ukupnog aktivnog stanovništva na individualnim gazdinstvima. Unošenjem ove promene u napred navedenu regresionu jednačinu dobija se sledeća mogućnost podruštvljavanja zemljišta:

$$X_{c1} = 15,86471$$

Iz individualne u društvenu svojinu bi prešlo od 1960. do 1970. godine 15,86471% od obradivih površina individualnih vlasnika, odnosno 196.722 hektara obradivih površina. Od ove procene mogućnosti podruštvljavanja zemljišta moguće je sledeće variranje:

- po jednoj standardnoj grešci iznad ili ispod regresije*, prelazak zemljišta u društvenu svojinu može varirati od 13,89730% do 17,83212% od obradivih površina individualnih vlasnika;
- po dvema standardnim greškama, iznad ili ispod regresije, podruštvljavanje zemljišta može varirati od 11,92989% do 19,79953% od obradivih površina individualnih vlasnika.

II. varijanta

Po ovoj varijanti unosi se u regresionu jednačinu promena učešća zaposlenog stanovništva van gazdinstva, po kojoj se predviđa da se do 1970. godine poveća učešće zaposlenog stanovništva van gazdinstva od 22,18% u 1960. godini na 36,10% u 1970. godini. Rešavanjem jednačine dobiva se sledeći rezultat:

$$X_{c2} = 19,01651$$

Prema ovom rezultatu do 1970. godine iz individualne u društvenu svojinu bi prešlo 19,01651% od obradivih površina individualnih vlasnika, odnosno 235.805 hektara obradivih površina. Odstupanja od ove procene, prema standardnoj grešci ove regresije su sledeća:

- prema jednoj standardnoj grešci iznad ili ispod regresije prelazak zemljišta iz individualne u društvenu svojinu može varirati od 17,04910% do 20,98392% od obradivih površina individualnih vlasnika;

* Jedna standardna greška obuhvata 68,27% od svih posmatranih varijacija, dve standardne greške obuhvataju 95,45% od ukupnog broja varijacija. Prema jednoj standardnoj grešci preciznost procene je veća, dok je prema dvema preciznost manja ali je pouzdanost ocene veća.

— prema dvema standardnim greškama iznad ili ispod regresije iz individualne u društvenu svojinu može preći od 15,08169% do 22,95133% od obradivih površina individualnih vlasnika.

Ova procena je data na osnovu pretpostavljenih promena u zapošljavanju aktivnog stanovništva van sopstvenog gazdinstva. Kada se ima u vidu da je zapošljavanje stanovništva van sopstvenog gazdinstva jedan od osnovnih uzroka odvajanja vlasnika od svojine nad zemljom, onda procena na bazi dejstva ovog faktora može da se uzme kao jedna od realnih mogućnosti podruštvljavanja zemljišta.

Summary

CHARACTERISTICS AND FACTORS OF SOCIALIZATION OF LAND IN VOJVODINA

Historical development had formed in Vojvodina, as well as in Yugoslavia, a big number of small agricultural holdings and a relatively little number of large capitalistic holdings. The latter ones were liquidated immediately after the last world war by the Land Reform and the Law on Agricultural Land Fund in Social Ownership. The land maximum in private ownership was fixed to 10 ha of cultivable land and in this way the eventual reconstitution of capitalistic holdings in agriculture has been prevented.

Though the relatively fragmented landed estates of individual holdings represents the real obstacle to the increase of agricultural production, the agrarian policy has accepted the principle that in relation to the small and the middle peasants no uneconomic compulsory measures should be undertaken in order to organize collectives or change ownership relations.

In accordance with the basic views of marxism, the specific conditions of our socialistic development and the complete voluntary and economical interests of producers, the cooperation between individual and social holdings started to be organized with the intention to improve the agricultural production on land of individual holdings. The socialization of land takes place in different forms but the social purchase of land has become the main form of the transfer of land into social ownership.

Different factors influence the selling of land by individual holdings and the buying of land by social holdings. The investigation and study of these factors is very important because it is the only way of conceiving the possibilities for further socialization of land.

The author calculated the coefficients and indexes of correlations (square and cubic parabola) for 29 factors which have an influence upon the socialization of land. According to this the most important factors which positively influence the socialization of land are the next ones:

- employment of people out of their holdings,
- social changes in the structure of individual holdings-households,
- insufficient supply of individual holdings with different kinds of implements for work (means of production),
- insufficient territorialization of individual holdings,
- more developed cooperation between social and individual holdings and more intensive social renting of private land,
- the larger expansion of the social sector,
- credit facilities for the social purchase of land.

The manifestation of stated factors resulted in the increase of the supply of land and the decrease of the intensity of the interpeasants' selling and buying of land which have created the possibilities for social holdings to enlarge their land capacities. Especially these factors contributed to this: employment of agricultural labour power in nonagricultural activities and the increase of the number of part-time, nonagricultural and aged holdings. However, the realization of the created opportunities for

socialization of land actually depends on the activity and the economical interests of social holdings for the enlargement of their land-fund. So far social holdings have been very active in this respect, partly due to the fact that considerable credit means were given to them for this purpose.

Factors that negatively influence the socialization of land are the next ones:

- high proportion of »pure« agricultural holdings,
- high proportion of holdings with bigger landed estates and of those which are well equipped with the means of production,
- high prices of land.

This is an indication that rural households whose existence still depends mostly on the income from the holding are not able to separate themselves from the land and therefore they do not sell their land so much but even buy it. So the supply is lower than the demand of land and this causes the high price of land. In such circumstances social holdings have no possibilities to enlarge their land capacities by the purchase of land from individual holdings.

On the base of the effects of the stated positive and negative factors of the socialization of land the author concludes that in Vojvodina there are conditions for the considerable increase of the land area in social ownership in the future period. By the increase of the employed persons in nonagricultural activities to 36.10%, as it is anticipated by the plan of socioeconomical development of Vojvodina, 19.01651% or 235,805 ha of cultivable area can pass from individual to social ownership till 1970.

Резюме

ХАРАКТЕРИСТИКИ ОБОБЩЕСТВЛЕНИЯ ЗЕМЛИ В ВОЕВОДИНЕ С ОСОБЫМ НА ФАКТОРЫ ОБОБЩЕСТВЛЕНИЯ

Исторические условия в Воеводине, а также и в Югославии в целости, создали большое число сельских хозяйств с маленьким имуществом и относительно маленькое число крупных капиталистических хозяйства.

Капиталистическое имущество, применением аграрной реформы, затем Закона о сельскохозяйственном фонде общенародного имущества, ликвидировано что возпрепятствует его повторному образованию, учитывая что максимальное имущество единоличных хозяйств ограничено на 10 га площадей для обработки.

Не смотря на то что относительно размельченное имущество единоличных хозяйств препятствует повышению сельскохозяйственного производства на более высокий уровень, пришлось к заключению, что в отношении мелкого и среднего крестьянина несовершенна никакое внеэкономическое принуждение, из-за их объединения или из-за перемены собственнических отношений.

Соответственно основным предположениям марксистической науки, а также и условиям нашего социалистического развития, на основе полной добровольческой и экономической заинтересованности развивается производственное сотрудничество между единоличными и общественными хозяйствами и таким способом повышается сельскохозяйственное производство и на участках единоличных хозяйств. Обобществление участков осуществляется разными видами а, купля участков со стороны общественных хозяйств становится основным видом переноса единоличного участка в общественное имущество.

На решительность единоличных хозяйств к продаже земли и решительность общественных хозяйств к купле участков, влияют разные факторы. Изучение и ознакомление с этими факторами очень важно так как только таким способом можно определить возможности дальнего обобществления участков. Автор вычислил коэффициенти и указатели соотношения (параболы второй и третьей степени) для 29 факторов влияющие на обобществление участков.

На основании высказанных соотношений самые значительные положительные факторы обобществления участков следующие:

- население нанимает работу вне собственного хозяйства,
- социальные перемены в структуре единоличных хозяйств,
- недостаточная обеспеченность единоличных хозяйств производственными средствами,

- недостаточная распространенность единоличных хозяйств,
- повышенная распространенность сотрудничества общественных и единоличных хозяйств и общественного наема участков,
- повышенная распространенность общественного сектора в сельском хозяйстве,
- помощь общественным хозяйствам в купле участков путем кредита со стороны общества.

Высказывание факторов этим способом указывает на то, что ввиду большего приема на работу сельского населения вне собственного хозяйства и в связи с этим постоянного повышения числа хозяйств со смешанными несельскохозяйственными хозяйствами без производственной рабочей силы, является повышение предложения земли для продажи и понижение межсельской купли участков, что создает возможность и условия в которых общественные хозяйства могут куплей увеличить свои площади. Конечно, от деятельности и экономической заинтересованности общественных хозяйств к распространению своих площадей куплей, во многом зависит осуществление присущих условий для обобществления участков. До сих пор общественные хозяйства высказали большую деятельность в обобществлении участков и давали значительные кредиты для купли участков.

Отрицательные факторы в обобществлении участков больше всего высказались в следующем:

- большое участие хозяйств с сельскими хозяйствами,
- большое участие хозяйств с значительными участками и хозяйств с производственными средствами,
- высокая цена участков.

Это показывает что сельские хозяйства, у которых существование зависит от доходов хозяйства, не имеют возможность отцепления с участков, а вследствие того продается меньше и они сосредоточены на куплю земли; по этому предложение участков для продажи меньше спроса, что обуславливает и высокую стоимость участков. В таких условиях, в общественных хозяйствах не существует возможность увеличения их площадей путем купли.

На основании действия указанных положительных и отрицательных факторов обобществления, в Воеводине существуют условия позволяющие значительное увеличивание площадей в общественном секторе в следующем периоде.

Повышением участия населения работающего вне хозяйства на 36,10%, как предусмотрено общественным планом развития хозяйственного прогресса в Воеводине, из единоличного в общественное имущество до 1970 года, может перейти 19,01651% от площадей для обработки единоличников, то есть 235.805 гектаров площадей для обработки.